

Kaikki mukaan YSOa kehittämään! Yleisen suomalaisen ontologian kehittämiskäytännöt

Jarmo Saarikko
tietoasiantuntija, Kansalliskirjasto

Kirjastoverkkopäivät 27.10.2021
K2S3 Finto-palvelu - osallistamista ja yhteistyötä Suomessa ja maailmalla

Jarmo Saarikko, <https://orcid.org/0000-0002-6801-6151>

Yleinen suomalainen ontologia YSO

- Sisältää noin 30.000 käsitettä - YSO-paikat erikseen (n. 8.000)
- On laajasti käytössä myös kirjastosektorin ulkopuolella
- Käytettävissä Finto-käyttöliittymässä ja API-liittymän kautta myös ulkoisissa järjestelmissä, esim. Annif-kuvailussa ja FintoAI:ssa
- Haluamme osallistaa **kuvailukäyttäjiä** YSO kehittämiseen
 - Uudet kuvailussa tarvittavat käsitteet
 - Käsitteiden tarkennukset, suhteet, korjaukset jne.
 - Kuka tahansa voi tehdä ehdotuksia finto.fi:n lomakkeilla

<http://www.yso.fi/onto/yso/> - YSO:n URI

<https://www.kiwi.fi/x/SocdCw> - YSO:n kotisivu

YSOa käytetään laajasti myös kirjastosektorin ulkopuolella. Yhä useammin myös automaattisessa kuvailussa Annif-työkalun avulla.

Kirjastojen kuvailussa YSO ja YSO-paikat käsitteille käytetään sanastotunnusta "yso/fin" tai "yso/swe" kuvailussa käytetyn termin kielen mukaan.

Melinda yhteistyössä YSO ja YSO-paikat sanastot löytyvät myös Asteri-tietokannasta.

OSALLISTAMINEN

- Kun tarvitset kuvailussa uutta käsitettä, jota ei löydy YSOsta eikä erikoissanastoja voida käyttää, voit ehdottaa uutta käsitettä lisättäväksi YSOon.
- Osa käsitteistä ja termeistä on peräisin jo 1980 luvulta YSA ja Allärs –sanastoista – joten ne voivat kaivata päivitystä.
- Kuvailijat voivat pyytää tarkennuksia tai tehdä korjausehdotuksia YSO:n muutoslomakkeella.

Yleisen suomalaisen ontologian kehittämiskäytännöt

- Ehdotusjärjestelmä
 - Ottaa vastaan ehdotukset finto.fi:stä ja luo "issuet"
- YSO-kokous
 - Asiantuntijaryhmä, joka hyväksyy uusia käsitteitä ja muutoksia termeihin
- Ontologiakehittäjien yhteistyöryhmä
 - YSOon linkittyvät erikoisontologiat ja yhteiset kehityslinjaukset
- Finton sisäinen YSO-toimitus
 - Käsittelee paikkaehdotukset, toteuttaa kokousten päätökset
- YSON linkitystyö
 - Linkitetty avoin ja käytettävä data edellyttää viittaamista sekä yhteensopivien tunnisteen käyttöä
 - LCSH, Wikidata, MML:n paikannimirekisteri – muita?

<https://www.kiwi.fi/x/dYcdCw> -YSON kehityslinjaukset

YSO:n kehityslinjaukset: käsittelee tietomallia, käsitteenmuodosta, käsitetyyppejä, hierarkiaa, termien valintaa, kääntämistä, linkitystä ym.

- <https://www.kiwi.fi/x/dYcdCw>

Ehdotusjärjestelmä

- Ehdotuslomakkeet on integroitu finto.fi:hin
- Ehdotusten aakkosellinen listaus finto.fi:ssä:
 - YSO:n käsite-ehdotukset
- Ehdotukset, kommentit ja päätökset avoimesti Githubissa
 - Kommentointi edellyttää kirjautumista
- Käytössä sanastoissa: YSO, YSO-paikat, SLM

<https://www.kiwi.fi/x/uolFB>

Ehdotusjärjestelmän tarkempi kuvaus Finto-palvelun asiakaswikissa:
<https://www.kiwi.fi/x/uolFB>

Miten teen ehdotuksen YSOon?

- Ehdotuslomakkeen paikka
 - Uusi käsite: YSO ja YSO-paikat etusivun lopussa
 - Muutokset käsitteeseen ehdotetaan kyseisen käsitteen sivulta
- Lomake myös ruotsiksi
- Ehdotuksia lajityyppi- ja muotosanastoon (SLM) voi tehdä YSO:n lomakkeella

Termien lukumäärät kielittäin

Kieli	Päätermit	Ohjaustermit	Piilotermit
englanti	30903	5710	13561
suomi	31380	14845	16362
ruotsi	30934	18123	13339

Lataa tämä sanasto: [RDF/XML](#) [TURTLE](#) [MARCXML/suomi](#) [MARCXML/ruotsi](#)

[Ehdota uutta käsitettä tähän sanastoon](#)

URI

<http://www.yso.fi/onto/yso/p20058>

Lataa tämä käsite:

[RDF/XML](#) [TURTLE](#) [JSON-LD](#)

Luotu 3.1.1994, viiri

[Ehdota muutosta käsitteeseen](#)

LÄHES VASTAAVA KÄSITE

[Wildcat \(en\)](#)

[Library of Congress](#)

YSO - uuden käsitteen ehdotuslomake

- Linkki YSO:n [etusivulla](#)
- Pakolliset kentät
 - **Tyyppi:** yleiskäsite tai paikka
 - **Päätermi** (asiasana)
 - **Perustelut** ehdotukselle
 - **Kuvailtava aineisto**
- Hyvät perustelut ja kuvailtava aineisto ovat tärkeitä, nopeuttavat käsittelyä ja parantavat mahdollisuutta tulla hyväksytyksi
- Käyttötarve kuvailussa tärkeä!

Ehdotuslomakkeen linkki on viimeisenä kenttänä aivan YSO:n etusivu-näkymän alareunassa.

Ruotsinkielinen lomake avautuu, kun **käyttöliittymän** kieleksi on valittu ruotsi.

Englannin kielen ollessa valittuna avautuu suomenkielinen lomake.

Ehdotus-widgetin suora linkki tulossa käyttöön syksyllä 2021

<https://finto.fi/yso/fi/#suggestion>

Kuvailtavan aineiston osalta kannattaa lisätä linkki suoraan aineistoon tai sen metatietoihin (Finna, Melinda, julkaisuarkisto, tms.)

YSO – käsite-ehdotus valinnaiset kentät

- Päätermit muilla kielillä
- Ohjaustermit
- Ylä- ja alakäsitteet (LT, ST),
assosiatiiviset käsitteet (RT)
- Kirjoita sanan alkua, niin lomake
tarjoaa YSO termejä
- YSON temaattinen ryhmä
- Vastaava käsite muualla (LCSH,
Wikidata, MML, ym.)
- Selittävä teksti, määritelmä tai
käyttöhuomautus

Termi ruotsiksi:

Termi englanniksi:

Vaihtoehtoiset termit ja ilmaisut:

Yläkäsite YSOssa (LT):

Alakäsitteet (ST):

Assosiatiiviset (RT):

YSA/YSO temaattinen ryhmä:

Valitse ryhmä(t) listalta

Vastaava käsite muussa sanastossa:

Sanasto (LCSH, Wikipedia tai vastaava)

URI tai termi

Tarkoitusta täsmäntävä selite:

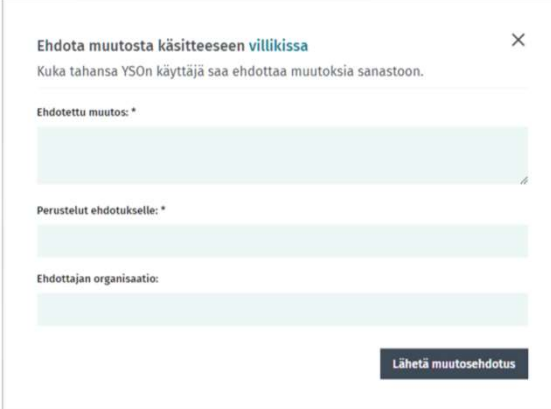
27.10.2021

7

YSO – muutosten ehdotuslomake

- Linkki käsitesivulla
- Kuvaile tarkasti mitä olisi tarkoitus muuttaa
- Perustelut ovat tärkeitä ja tulevat näkyviin Githubissa
- Muutostyypit

Ehdota muutosta käsitteeseen villikissa ×

Kuka tahansa YSO:n käyttäjä saa ehdottaa muutoksia sanastoon.

Ehdotettu muutos: *

Perustelut ehdotukselle: *

Ehdottajan organisaatio:

Lähetä muutosehdotus

YSO muutosten tyypit

- Muutosehdotukset näkyvät vain Githubissa.
- **Termin muutos.** Päätermi vaihdetaan tai ohjaustermit muuttuvat.
- **Tarkenteen lisäys.** Päätermiin lisätään selventävä sulkutarkenne.
- **Tarkenteen muutos.** Tarkenne vaihdetaan toiseen.
- **Käsitteen poisto.** Vanhentunut tai merkitykseltään epätarkka käsite poistetaan kokonaan sanastosta.
- **Käsitteen yhdistäminen.** Käsite yhdistetään toiseen, täysin tai lähes täysin samanmerkityksiseen käsitteeseen.
- **Käsitteen jakaminen.** Monimerkityksinen käsite jaetaan kahdeksi tai useammaksi uudeksi käsitteeksi.
- **Hierarkian muutos.** Ylä- tai alakäsitteen muutos (myös ryhmän muutos).

<https://www.kivi.fi/display/Finto/YSOn+muutokset>

Korjaustarve kirjastotietokannoissa käsitteen muuttuessa:

Termin muutos. Päätermi vaihtuu, sama korjaus soveltuu yleensä kaikille viitteille.

muutostyyppi termin muutos (tarkennus) tarkoittaa, että vaikka kyse on päätermin muuttumisesta toiseen muotoon, sama korjaus ei sovellu kaikille viitteille, vaan korjausten osalta tämä muutostyyppi muistuttaa tarkenteen lisäystä

Tarkenteen lisäys. Päätermiin lisätään selventävä sulkutarkenne. Tarkenteen lisäys on usein seurausta siitä, että käsitettä on käytetty kuvailussa virheellisesti, jolloin korjaus uuteen termimuotoon soveltuu vain osalle viitteistä. Muiden viitteiden osalta on käytettävä jotain muuta soveltuvaa käsitettä, tai jos sellaista ei ole ja termi tuntuu tarpeelliselta, siirrettävä termi 653-kenttään tai ehdotettava sitä lisättäväksi YSOon tarkemmassa muodossa.

Tarkenteen muutos. Aikaisempi tarkenne on vaihdettu toiseen, selkeämpään tarkenteeseen.

Käsitteen poisto. Vanhentunut tai merkitykseltään epätarkka käsite on poistettu kokonaan sanastosta. Viitteissä käsite korvataan tarvittaessa muilla soveltuvilla käsitteillä.

Käsitteen yhdistäminen. Käsite on yhdistetty toiseen, täysin tai lähes täysin samanmerkityksiseen käsitteeseen. Sama korjaus soveltuu yleensä kaikille viitteille, ei kuitenkaan tapauksissa, joissa yhdistetyn käsitteen merkitys on ollut epätarkka.

Käsitteen jakaminen. Monimerkityksinen käsite on jaettu kahdeksi tai useammaksi uudeksi käsitteeksi, joista kukin soveltuu vain osaan alkuperäisellä termillä kuvailluista viitteistä.

Paikkakäsitteiden ehdotukset käsittelee YSO-toimitus

Hierarkian muutos. ml. termaattisen ryhmän muutos, muutos osa-kokonaisuus-suhteissa.

Lähde: <https://www.kiwi.fi/display/Finto/YSON+muutokset>

Ehdotusten käsittely Githubissa

- Ehdotusjärjestelmä luo "issueita" (asioita)
 - Mukana kaikki vuosien saatossa tulleet ehdotukset
 - Jos haluat vanhan jo käsitellyn ehdotuksen uudelleen käsittelyyn - käy kommentoimassa. YSO-toimitus lisää issueille Label- ja Milestone-merkintöjä
- Kommentointi
 - Edellyttää kirjautumista. Voi "peukuttaa" tai lisätä tarkentavan ja informatiivisen ym. kommentin. Keskustelu
- YSO-kokous käsittelee ehdotukset
 - Kokouksen päätökset kirjataan Githubiin kommentilla tai (hyväksytyt) merkillä.
 - Yhden kokouksen issueet oman Milestone-merkin alla. Sama issue voidaan siirtää toiseen kokoukseen jatkokäsittelyyn
 - Hyväksytyt issueet suljetaan (closed)-merkintä. Käsite poistuu Finto.fi listalta

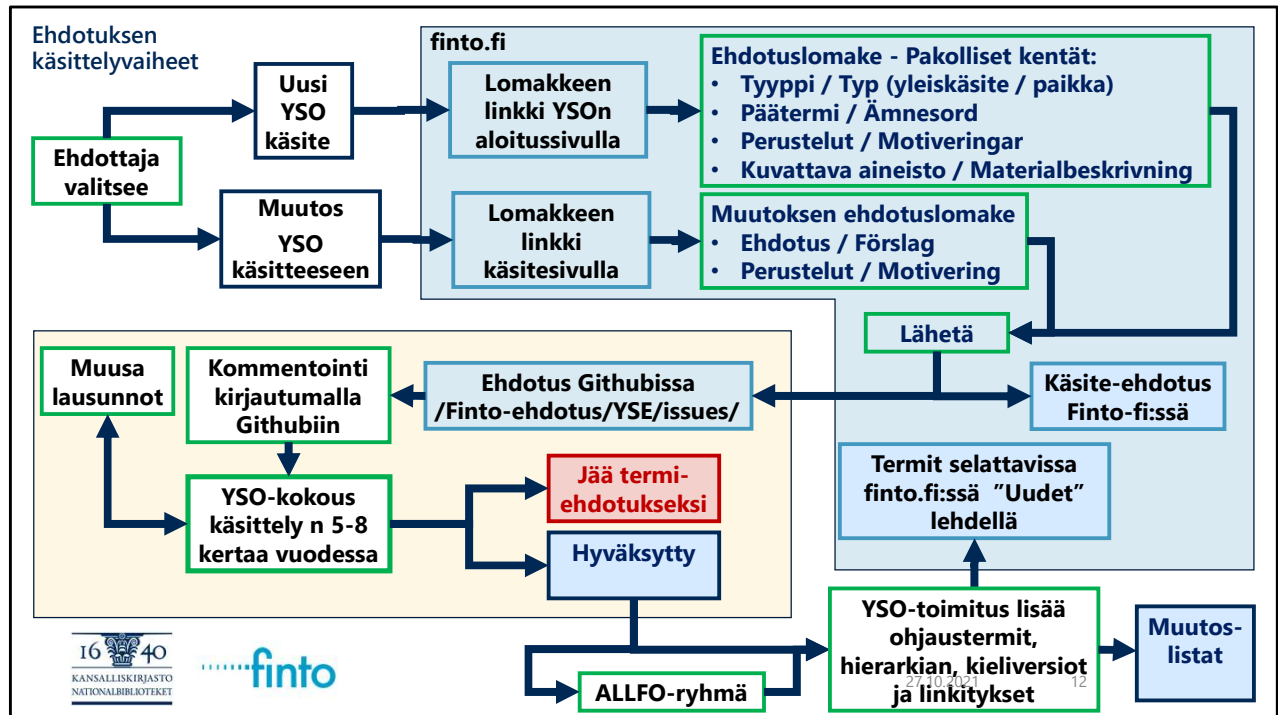

Kun kirjoittaa kommenttia issueissa (asiassa), niin toiseen issueeseen voi viitata sen numerolla, esim. #900, jolloin Github muodostaa linkin siihen automaattisesti.

Hyväksytyt uudet käsitteet ja muutokset

- Uudet käsitteet löytyvät YSOsta omalta lehdeltään kuukausittain listattuna
- Github-issuet suljetaan ja käsite poistuu YSO-ehdotukset listalta
- Muuttuneet käsitteet on listattu Finton asiakaswikissä
 - YSO, YSO-paikat ja SLM – kullakin oma muutoslista
 - sekä suomeksi että ruotsiksi
 - Listalla ovat sellaiset muutokset, jotka aiheuttavat korjaustarvetta tietokannoissa, kuten käytettävän termin muuttuminen.

1. Ehdottaja valitsee ehdotuksen tyyppin: a) Uusi YSO-käsite tai b) Muutos YSO-käsitteeseen (vihreä reunus merkitsee henkilöiden toimenpiteitä) Ehdotuslomakkeen **kieli** riippuu siitä mikä kieli on valittuna Finto.fi käyttöliittymässä. Linkin teksti on myös ko. kielellä. (finto.fi tapahtumat sinisessä laatikossa).
2. Lomake finto.fi:ssä YSON kotisivulla Pakolliset tiedot: Ehdotuksen tyyppi (yleiskäsite tai paikka); Päätermi; Perustelut; Kuvattava aineisto, jonka kuvailussa uutta käsitettä tarvitaan. Lomakkeen vapaavalintaiset tiedot: päätermi toisella kielellä, vaihtoehtoiset termit, yläkäsite, alakäsite, rinnakkainen käsite (lomake näyttää vaihtoehtoja, kun laatikkoon on kirjoitettu termin alkukirjan). YSON temaattinen ryhmä, johon käsite kuuluu, linkit muihin sanastoihin, esim. kongressin kirjaston sanasto LCSH, Wikidata, Wikipedia, Mesh, Lajisto, MML paikannimirekisteri, jne. , selite tai huomautus, joka määrittelee käsitettä tai ohjaa sen käyttöä; ehdottajan organisaatio. Ehdotusten käsittelyä nopeuttaa ja helpottaa, jos kuvattava aineisto ilmaistaan tarkasti esim. tietueen tunnus, verkosta löytyvän kirjan tai aineiston URL, tms.
3. Muutosehdotus-lomake YSON käsitesivulla: Ehdotettu muutos, perustelut.
4. Ehdotus lähetetään
5. Ehdotus siirtyy Githubiin, johon muodostuu uusi issue. <https://github.com/Finto-ehdotus/YSE/issues>
6. Uusista "vastaanotettu" merkityistä käsite-ehdotuksista luodaan käsitesivu finto.fi YSON käsite-ehdotukset listalle <https://finto.fi/yse/fi/>. Termi poistuu listalta, kun käsite-

- ehdotus suljetaan Githubissa. Muutoehdotukset näkyvät vain Githubissa.
7. Ehdotus on Githubissa avoimesti kommentoitavissa mutta se edellyttää Githubiin rekisteröitymistä. Esiinnyttään meluiten omalla nimellä.
 8. Issue merkitään YSO-kokouksen käsittelylistalle. Musiikkitermeistä pyydetään Muusan lausunto.
 9. YSO-kokouksia pidetään 4-5 vuodessa. Kussakin kokouksessa käsiteltävät issueet on merkitty Githubissa "Milestone"-merkinnällä.
 10. Kokous voi jättää termin ehdotukseksi, jolloin se jää ehdotukset-listalle ja github-issue on avoin.
 11. Kun kokous hyväksyy käsitteen tai muutoksen lisättäväksi YSOon, github-issue suljetaan ja käsite poistuu ehdotukset listalta.
 12. Hyväksytyjen käsitteiden ruotsinkieliset termit (ALLFO) käsitellään AASI-ryhmässä.
 13. YSO-toimitus lisää käsitteille ohjaustermit, hierarkian, muunkieliset termit ja linkitykset muihin sanastoihin (LCSH, Wikidata, MML paikannimirekisteri). YSO-toimitus käsittelee paikkakäsitteiden ehdotukset, joita ei viedä YSO-kokouksiin.
 14. YSO-toimitus päivittää manuaalisesti suomen- ja ruotsinkieliset muutoslistat Finton asiakaswikiin. Kaikki muutokset eivät ole listalla, vaan lähinnä sellaiset, jotka aiheuttavat korjaustarpeita kirjastotietokannoissa (erityisesti käytettävän termin muutokset).
 15. Uusi käsite tai muutokset päivitetään kerran vuorokaudessa finto.fi järjestelmään. Uudet käsitteet ovat selattavissa Uudet välilehdellä.
 16. YSO:n julkaisuversio on poimittavissa kokonaisuena triple-muodossa turtle-tiedostona Githubista <https://github.com/NatLibFi/Finto-data/blob/master/vocabularies/yso/yso-skos.ttl>

YSO-kokous

- Noin 15 asiantuntijaa eri organisaatioista
- 4-5 koko päivän työpajaa vuodessa
- 100-150 ehdotusta per kokous
- Haasteelliset käsitteet erillisissä ongelmakokouksissa
- Keskustelee ehdotuksista ja niihin Githubissa liitetyistä kommentteista (ennakkokeskustelut)
- Pohtii ehdotetun termin (tai ehdotetun käsitteen) tarpeellisuutta yleisontologiassa ja kuvailussa
- Noudattaa käsittelyssä YSO:n kehityslinjauksia

<https://www.kiwi.fi/x/6YcdCw>

YSO-kokouksen päätökset

- Voi hyväksyä uuden käsitteen ja siihen liittyvät termit
- Voi muuttaa käsite-ehdotuksen jonkun käsitteen ohjausermiksi
- Voi todeta muutostarpeen muissa käsitteissä tai hierarkiassa
- Voi jättää termin ehdotukseksi, jos
 - tarvitaan lisäselvitystä tai käsite jää odottamaan myöhemmin syntyvää suurempaa kuvailutarvetta
 - Ei löydy kielivastaavuuksia – vastaava suomen- tai ruotsinkielinen käsite
- Päätökset kirjataan Githubiin
- Paikkakäsitteiden ehdotukset käsittelee YSO-toimitus
- Ruotsinkieliset termit ja paikannimet käsitellään YSO-kokouksen jälkeen ALLFO-ryhmässä (ÅÅ)

Silloin tällöin YSO-kokouksessa voidaan äänestää eri vaihtoehtoista, jolloin yleensä yksinkertainen enemmistö ratkaisee. Joskus selvää ratkaisua ei heti löydy, jolloin tällainen hankala käsite voidaan siirtää ongelmakokouksen käsiteltäväksi. Silloin siihen voidaan tehdä taustaselvityksiä ennen kokousta ja käyttää enemmän aikaa keskusteluun ja ratkaisun löytämiseen.

YSO-toimitus

- Kansalliskirjaston tietoasiantuntijoita
- Toteuttaa YSO-kokousten päätökset
- Lisää suomen- ja ruotsinkieliset termit ja englannin käännösvastineet. Suunnitteilla myös pohjoissaame.
- Lisää käsitteen hierarkia-, ryhmä- ja suhdemerkinnyt.
- Tekee linkitykset muihin sanastoihin
 - LCSH, Wikidata, MML paikannimirekisteri
 - YSON tietoja täydennetään automaattisesti linkitysten avulla
- Käsittelee paikkakäsitteiden ehdotukset
- Pyytää musiikin käsitteistä asiantuntijalausunnot Muusalta

<https://www.kiwi.fi/x/6YcdCw>

YSO-toimituksen kotisivu: <https://www.kiwi.fi/x/6YcdCw>

Yläkäsitteen valinta on joskus haasteellista. Poikkeustapauksissa voidaan merkitä kaksi yläkäsitettä.

Suhdementöntöjä ovat assosiatiiiviset käsitteet sekä osa-kokonaisuus -suhteet ja selailua helpottavat ryhmät, joita ei käytetä kuvailussa.

Ontologiakehittäjien yhteistyöryhmä

- Noin 30 asiantuntijaa
 - YSO-pohjaisten erikoisontologioiden ylläpitäjiä
 - YSO:n ja KOKO:n käyttäjäorganisaatioita
- Ontologioiden kehittämiseen liittyvät linjaukset
 - YSO:n kehityslinjaukset
 - Terminmuodostus, käsitteenmuodostuskielet suomi ja ruotsi
 - Käsitetyypit
 - Hierarkiaperiaatteet
 - Linkityspeeriaatteet
 - Käsiteryhmät
 - Huomautukset, Määritelmät ja Lähteet
 - Käsitteen poistamiskäytännöt
 - KOKO-ontologian linjaukset
 - KOKOssa on yhdistettynä YSO ja YSO-pohjaisia erikoisontologioita

<https://www.kwi.fi/x/UKYmBg>

Kotisivu <https://www.kwi.fi/x/UKYmBg>

YSOn linkitystyö

- YSO ja kongressin kirjaston sanasto (LCSH)
 - Linkki lisätään aina, kun soveltuva vastine on saatavilla
- YSO ja Wikidata
 - Wikidatassa vastaavaan käsitteeseen lisätään YSO-tunniste –ominaisuus
 - YSOon voidaan lisätä wikidata-linkki samaan tapaan kuin LCSH
- MML paikannimirekisteri
 - Paikkojen pysyvä tunniste voidaan lisätä YSO-paikat käsitteisiin
- Linkitysten avulla finto.fi:n käsitteisiin voidaan lisätä automaattisesti koordinaattitietoja sekä muunkielisiä termejä
- YSO:n linkit YSA- ja Allärs-sanastoihin poistunevat myöhemmin

<https://www.kiwi.fi/x/eocdCw> - LCSH

<https://www.kiwi.fi/x/WlcdCw> - Wikidata

LCSH suhdemerkinä tehdään yleensä skos:closeMatch –ominaisuudella

- <https://www.kiwi.fi/display/Finto/YSOn+LCSH-linkitysten+linjaukset>
- Kongressin kirjaston sanaston viittaukseen voidaan lisätä ko. käsitteen käytettävä termi

Wikidata-suhde merkitään wikidatassa lisäämällä käsitteeseen YSO-ID ominaisuus

<https://www.wikidata.org/wiki/Property:P2347>

- <https://www.kiwi.fi/display/Finto/YSOn+linkitys+Wikidataan>
- Wikidatasta voidaan poimia sijainnin koordinaatit yso-paikat käsitteille

YSO-paikat käsitteisiin voidaan lisätä linkki Maanmittauslaitoksen paikannimirekisteriin

- Rekisteristä voidaan poimia suomalaisten paikkojen koordinaatit

Yhteystiedot

www.kansalliskirjasto.fi

Sähköposti: [finto-posti @ helsinki.fi](mailto:finto-posti@helsinki.fi)

Finto-palvelu: finto.fi

Asiakaswiki: kiwi.fi/display/Finto

Twitter: [@Fintopalvelu](https://twitter.com/Fintopalvelu)

Jarmo Saarikko, <https://orcid.org/0000-0002-6801-6151>

